

Středoevropská pravice v předvečer voleb

02.Června 2009 Zbyněk Klíč

V čtvrtek 19. března se na půdě CEVRO Institutu uskutečnila konference k budoucnosti pravice ve středoevropském regionu. Pořadatelem konference bylo CEVRO spolu s Mezinárodním politologickým ústavem, Občanským institutem a za finanční podpory nadace Konrad Adenauer Stiftung. Drtivá většina přednášejících působí právě na těchto institucích.

První blok přinesl obecnější příspěvky zkoumající zakotvení a ideové vymezení pravice jako takové. Po úvodním slově ředitele KAS v Praze Huberta Gehringa vystoupil jako první rektor Vysoké školy CEVRO Institut Miroslav Novák, který se zabýval pravici v době masové politiky. Novák upozornil zejména na různé chápání slova pravice, které v různých zemích značí odlišné hodnoty, a také na perspektivu, jak je pravice nahlížena - zda prizmatem ekonomického programu, nebo kulturního zakotvení. V úvodním příspěvku se dotkl i fenoménu nové levice a pravice, které se podle něj liší zejména v pohledu na člověka a společnost (partikularistická / univerzalistická perspektiva) a hodnoty (autoritářská vs. liberální).

Samotné vymezení pravicových hodnot si vzal na starost ředitel Občanského institutu Roman Joch. Po úvodní genezi, kdy upozornil na rozdíly mezi křesťanskými sociály a liberály v 19. století, Joch došel ke spojení těchto skupin, které je založeno na odporu k socialismu. Stejně soupeře, spolu s totalitárním komunismem, měla pravice i po roce 1945. Hodnotové základy tehdejší i dnešní pravice Roman Joch koncentruje do pěti bodů:

- a/ ekonomický liberalismus
- b/ společenský konzervatismus
- c/ důraz na právo a pořádek
- d/ obrana svobody a demokracie proti totalitarismu
- e/ zachování atlantické vazby

Soužití obou pravicových skupin však nebylo dokonalé, obě se štěpily zejména na přístupu k nacionalismu a evropské integraci. Joch poukázal, že to byli liberálové, kdo byli výraznými podporovateli nacionalismu v 19. století a zároveň na křesťansko-sociální charakter původního projektu Evropské unie, jejíž hodnocení se však změnilo po nástupu Margaret Thatcherové v 80. letech 20. století.

Ve třetím příspěvku se ředitel CEVRO Ladislav Mrklas zaměřil na třetí plochy uvnitř české pravice. Zahájil citátem Rogera Scrutona, který pravici definuje jako pouhou reakci na „dějintvornou“ levici, a jako taková je již od počátku v komplementární nevýhodě. V Čechách po roce 1989 však tato teorie platila spíše obráceně.

Podle Mrklase je důvodů pro nejednotnost pravice hned několik: pravice je od základu individualistická a má tedy slabší smysl pro kooperaci, probíhá uvnitř ní spor mezi liberály a konzervativci, nutně se musela adaptovat na rozšíření volebního práva, které přineslo hlasy zejména levici, dále řadu odlišných idejí, ke kterým se potenciální pravicové strany mohou upínat (liberální konzervatismus, nacionalismus, agrarismus...) či sociální cleavages, na základě nichž vznikaly autonomistické strany. V českém kontextu pak podle politologa CEVRO Institutu měl na nejednotnost pravice vliv rozpor mezi staročechy a mladočechy, likvidace pravice po roce 1945

a také její fragmentace v exilu a disentu.

Ve třetí části se Mrklas zaměřil i na bezprostřední vlivy na dualitu pravice po roce 1989 – patří mezi ně podle něj především rozdílná zázemí obou občanských pravicových stran (ODA vznikla samostatně, kdežto ODS na troskách OF), schopnost ČSL adaptovat se na novou situaci, dominance pravo-levé linie, na které se lišily ODS a KDU-ČSL, stejně jako na postoji k náboženství a roli církve. Nepopíratelný vliv měla i rozporná osoba zakladatele ODS Václava Klause.

Ladislav Mrklas se krátce dotkl i vztahu státu a církve, kde zdůraznil několik aspektů výzkumu – vztah státu a církve v oblasti práva, postoj k etickým a hodnotovým otázkám či majetkové vyrovnání.

V závěru Ladislav Mrklas předestřel několik možných scénářů vývoje pravice, která podle něj přirozeně zůstane i nadále duální – scénář konzervativní, který předpokládá zachování stávající situace, scénář progresivní, který předpokládá propad zelených (tento scénář Mrklas považuje za nejpravděpodobnější), dále konsensuální s preferencí velké koalice a také nejisté scénáře, vyvinuvší se v případě ekonomické krize či zostřeného mezinárodního napětí.

Případové studie České republiky, Polska, Slovenska a Rakouska

Po přestávce přišel na řadu druhý blok, který analyzoval situaci pravice v jednotlivých středoevropských zemích. První přišel na řadu Stanislav Balík z brněnské Masarykovy univerzity, který se zaměřil na situaci v českých regionech. Na nižší územní úrovni má podle něj pravice lepší postavení než levice, která trpí zejména nedostatkem známých tváří.

Balík pro svůj výzkum využil tzv. indexu úspěšnosti, který hodnotil úspěšnost strany oproti posledním volbám. V tomto ohledu ODS v roce 2008 uspěla ve Středočeském, Jihočeském a Zlínském kraji a Kraji Vysočina, naopak propadla zaznamenala v Karlovarském, Ústeckém, Pardubickém a Jihomoravském kraji. KDU-ČSL zase relativně uspěla v Karlovarském a Plzeňském kraji, naopak propadla ve svých baštách na Vysočině a v Olomouckém kraji. KDU-ČSL však podle Balíkovy statistiky od roku 1990 kontinuálně klesá v počtu zastupitelů a jediným světlým obdobím je pro ni úsek 1998–2002, kdy se otevírala novým voličským segmentům (což je popření tradičního doporučení, že chce-li KDU-ČSL uspět, měla by zacílit na své tradiční skupiny). V další části své přednášky se pak Balík věnoval skládání koalic a působení stran po krajských volbách.

V další přednášce se politolog CEVRO Institutu a šéfredaktor CEVRO Revue Petr Sokol zaměřil na situaci v Polsku. Vymezil několik fází vývoje polského stranického systému a následně se zaměřil na srovnání dvou potenciálně pravicových stran – Občanské platformy (PO) a Práva a spravedlnosti (PiS). Tyto strany se lámou na několika tématech:

- tradicionalismus vs. modernizace
- město vs. venkov
- evropská integrace vs. národní stát
- liberální ekonomika vs. sociální akcent
- méně vs. více role církve
- severozápad (PO) vs. jihovýchod Polska (PiS)
- liberálně-konzervativní strana vs. sociálně-konzervativní strana

Strany se však liší i podle dalších kritérií, jako například vzdělání, věku a bydliště (voliči PiS jsou většinou méně vzdělaní a starší občané vesnic a menších měst, u PO platí opak). V posledním období Sokol v Polsku sleduje trend tzv. irlandizace, která má srovnávat situaci v Polsku s Irskem, kde také vedle sebe existují dvě silné pravicové strany, které nejsou postaveny na socioekonomické konfliktní

linii - tato situace může v Polsku střednědobě vydržet, míní Sokol.

Slovensko - kdo, s kým, kde a za kolik?

Slovenskou situaci následně uvedeným citátem zmapoval Lubomír Kopeček. U našich východních sousedů existují tři relevantní pravicové strany - KDH, SDKÚ a SMK. KDH Kopeček charakterizuje jako stranu identity, kterou volí věřící katolíci a tato vazba je silně institucionalizovaná. U strany Pavola Hrušovského je nyní na pořadu dne otázka s kým spolupracovat, zda to bude Směr, a také hledání charismatického lídra, který straně dosud chyběl.

Stejně jako KDH i SMK je silně institucionalizovaná a váže se na etnickou identitu, stejně jako KDH ale řeší řadu problémů - především jestli se stále držet u vlády, dále otázku sebeidentifikace, tj. zda se chápat jako strana nebo koalice (a s tím související otázka personální obměny) a také klesající demografickou křivku jejího elektorátu. Relativně lepší perspektivu z pravicových stran na Slovensku má podle Kopečka SDKÚ-DS, i ta však musí vyřešit spoustu otázek - vypořádat se musí s hrozbami organizační destrukce a klientelismu, obměnou stranické elity i lídra a hlavně musí najít další voliče.

Slovenská pravice jako celek by se pak měla podle Kopečka zaměřit na hledání partnera (Směr?, HZDS?) a pokusit se oslovit nového (nepravického) voliče.

Závěrečnou přednášku obstaral další brněnský politolog Vít Hloušek, který se zaměřil na Rakousko. Zde po dlouhou dobu dominovala socioekonomická konfliktní linie, kterou však v 90. letech částečně vystřídala postmaterialistická konfliktní linie a spor o podobu režimu. Největší pravicová strana v Rakousku - strana lidová (ÖVP) - podle Hlouška doplatila na přelomu tisíciletí na zhoršenou komunikaci se svým potenciálním pravicovým partnerem - Svobodnými, a na to doplatila zmenšením voličského jádra.

ÖVP se však, stejně jako slovenské pravicové strany, potýká s řadou problémů - především doplácí na opakovanou velkou koalici, ve které je nucena dělat velké ústupky, nevydařenou výměnu elit, kdy nedokázala (zatím) nahradit charismatického Wolfganga Schüssela, přílišný posun do politického středu, který straně odebírá voliče, a také nevyjasněný vztah k menším pravicovým stranám FPÖ a BZÖ. U těchto stran je pak problémem jejich vzájemný vztah, kdežto strany vznikly na vzájemném rozporu, regionálně omezené zakotvení BZÖ (podle Hlouška dochází k tzv. bavarizaci rakouské politiky, obdobně jako CSU v Německu působí pouze v Bavorsku i BZÖ je činná pouze na úrovni Korutan). BZÖ také zatím marně hledá vhodného lídra po zesnulém Jörgu Haiderovi.

Konference přilákala do auly CEVRO Institutu na osm desítek zájemců z řad studentů i odborníků a přinesla spoustu nových informací o vývoji pravice v sousedních zemích. Vedle přednášek mohli přihlížející vznést i dotazy na přednášející, které konferenci vhodně obohatily.